Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 185 (9260) | Среда, 1973 чылдың август 8 | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 ков.

СЭКП обкомунуң бюрозунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде болгаш облпрофчөвүлелде

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ТЫПСЫР ШАҢНАЛДАР

Малды мал чемнери-биле бүрүн хандырарын болгаш мал чемнерин бүдүрер, белеткээр талазы-биле чарышка тиилээннерге шаңнал-мактал көргүзер сорулга-биле, СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел оларга тыпсыр Кызыл туктар тургузар деп доктааткан.

Мал чемин белеткээрниң чарыжынга тиилээннерге ук доктаалды ёзугаар тыпсыр кылдыр СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир ийи Кызыл тугун тургускан. Оларның бирээзи районнар аразынга, база бирээзи—колхоз, совхозтар аразынга шилчиир.

Мал чемин белеткээрниң социалистиг чарыжының түңнелдерин 15 хонук бүрүзүнде үндүрер болгаш тиилекчи болган районга, колхозка ийикпе совхозка СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл туктарын тыпсыр. Чыл түңнелдериниң ааййы-биле тиилекчи районга 500 рубль, колхозка ийикпе совхозка — 250 рубль түңнүг акша шаңналын тыпсыр деп доктаалда айыткан.

СЭКП Тыва обкомунда

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИН КОЛ КИЧЭЭНГЕЙГЕ АЛЫР

Партияның Бай-Тайга райкомунуң секретары К. С. Севектиң информациязын дыңнааш, «Мал чемин бүдүрериниң болгаш ооң шынарын экижидериниң талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП обкомунуң II пленумунуң шиитпирлерин районнуң партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары четпес боттандырып турар дээрзин СЭКП обкомунуң бюрозу демдеглээн.

Малдың чем баазазын тургузарының талазы-биле чедип алган деңнел мал ажылының херектелин мурнуку хевээр-ле хандырып шыдавайн, малдың баш санының болгаш продуктулуг чорууның өзүлдезиниң темпизин саададып турар. 1971—73 чылдарның кыжынында районнуң ажыл-агыйлары боттарының бүдүрген мал чемнери-биле чүгле 26,7—16,6 хуу хандыртынган. Ооң түңнелинде ол үениң дургузунда хөй баш мал өлүп хораан, мыйыстыг бода малдың дужааган ортумак деңнези кудулаан.

СЭКП райкому болгаш райкүүском бо чылын мал чемнериң белеткээриниң талазы-биле дээштиг хемчеглерни база-ла албаан. Июльдуң 30-те чедир чүгле 330 тонна сигенни белеткээн, ол болза планның чүгле 6 хуузу. Районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында мал чеминиң баазазын быжыглаарының, ооң шынарын экижидериниң, тараа шөлдериң, суггаттыг черлерни, сиген шөлдерин, шынааларны болгаш одарларны чоп ажыглаарының, мал чемин белеткээриниң дециндетелиг технологиязын нептерединиң талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылбаан. Мал чемин белеткээр шөлдерни чемишчидип, хөй чылдыг сигеннерниң тарылгазын база өске-даа культура-техниктиг ажылдарны чорудуп тургаш, ооң үнүш-дүжүткүрүн бедидериниң талазы-биле ажылды кошкак чорудуп турар.

Чер ажылының культуразының деңнели ам-даа куду болуп артпышаан. Ооң уламындан тараа болгаш мал чемин культураларның дүжүдү чавыс.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш специалистери мал чеми культураларның үнүш-дүжүткүрүн бедидериниң курлавырын ажыглаарының, тараа шөлдериниң структуразын сайзырангайжыдарының, сиген шөлдериниң суггарылгазының организастаарының, хөй чылдыг сигеннерлиг одарларны тургузарының талазы-биле практиктиг хемчеглерни четпес боттандырып турар.

Чамдык ажыл-агыйларда сиген кезериниң кампаниязын чорударының планын чогаадып кылбаан, механизастаттынган звенолар ажылдавайн турар. Чамдык малчыннарны мал чеминиң белеткелинче хаара тутпаан. Мал чемнерин белеткээрин бүдүрерин көвүдедир, ооң дециндетелиг аргазын нептередир, технологиязын сайзырангайжыдар, оларның шынарын экижидер дээш партия организацияларынга, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга болгаш специалистеринге партия райкому чогуур негелдени тургуспаанын доктаалда айтып турар. Ол ышкаш мал чеминиң белеткекчилериниң ортузунга социалистиг чарышты дээштиг кылдыр организастап, масса-политиктиг ажылды калбартырынче, оларга эргежок чугула таарымчалыг байдалды тургузарынче кичээнгей база кошкак.

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар талазы-биле партия эге организацияларының, бүгү партийжи ажыл-агый активиниң, коммунистерниң, совхозтар ажылчыннарының болгаш колхозчуларның күжениишкиннерин мобилизастап, айыттынган четпестерни дүргеп чайладырын СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомундан болгаш райкүүскомдан бюро негээн.

Мал чемнерин бүдүрериниң көвүдедириниң талазы-биле колхоз, совхоз бүрүзүнге перспективтиг хемчеглерни ажылдап кылырын, оларга ол ажылдың дециндетелиг аргазын айтып, мал чеми белеткээр механизастаттынган бригадаларны, звеноларны тургускаш, оларны комплекстиг бедик бүдүрүкчүлүг машина-чепсек-биле хандырарын доктаалда айтып турар. Тараа шөлдериң, суггаттыг черлерни, бар техниканы чоп ажыглаарынче, сиген шөлдерин болгаш одарларны экижидер талазы-биле суггарылга-мелиоративтиг хемчеглерни чорударынче онза кичээнгейни салыр. Сигенни боодалдап, тырып белеткээри, күштүг салгыннадыышкын-биле кургадыр, сенаж белеткээри, силос салыры ышкаш, мал чеми белеткээриниң дуржулгазын районнуң колхозтарынга болгаш совхозтарынга калбаа-биле нептередир эргежок чугула деп санаан.

Мал чеминиң белеткекчилериниң ортузунга масса-политиктиг ажылды, социалистиг чарышты улам калбартырын, мурнакчыларга хамаарыштыр моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкинин чоп ажыглаарын, ажыл-ишчилерниң амыдырал-чурттаалгазынга эргежок чугула таарымчалыг байдалды тургузарын ол доктаалда чугулалап айыткан.

Механизастаттынган комплекстиг бригадаларга, звеноларга эргежок чугула дузаны көргүзерин база оларны сиген кезер техника-биле хөй чылдыг сигеннерлиг культурлуг одарларны болгаш силос оңгарларын тудуп кылырынга, культура-техниктиг ажылдарны чорударынга акша-хөреңгини тускайлап бээрин Көдээ ажыл-агый министерствозунга, Совхозтарның бүдүрүлге каттыжыышкынынга, «Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкынынга хүлээндирген.

Иранның Премьер-Министри чедип келген

Совет чазактың чалаазын ёзугаар Иранның Премьер-Министри Амир Аббас Ховейда албан хуузунда аян-чорук кылып, август 6-да Москвага чедип келген.

Иранның болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шиметтинген Внуково аэродромунга Амир Аббас Ховейданы ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко болгаш өске-даа албан кижилери уткаан.

Ужудуушкун шөлүнге хүндүлел таңныылын чыскааган болгаш Иран биле Совет Эвилелиниң күрүне гимннерин күүседкен.

Амир Аббас Ховейда совет дайынчыларның чыскаалын А. Н. Косыгин-биле кады эргип эрткен.

Найыралдыг чурттуң чазак баштыңынга найысылалдың ажылчы чонунуң төлээлекчилери аэродромга байыр чедирген.

Хүндүлүг аалчы аэродромдан бодунуң хоорайга турар черинче чорупкан.

Чыскаалдыг хүндүлел таңныылынга үдеткен автомашиналар эрткен кудумчулар болгаш шөлдер Иранның болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле, «ССРЭ биле Иранның аразында чаагай кожа-хелбээ харылзаалар быжыгып, калбарып турзун!» деп байыр чедирген лозуңнар-биле шиметтинген турган. (СЭТА).

Совет-иран чугаалажыышкыннар

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин биле Иранның Премьер-Министри Амир Аббас Ховейданың аразынга август 6-да Кремльге чугаалажыышкыннар эгелээн.

Билчиишкинниг болгаш ажык эрткен чугаалажыышкыннарга ийи чурттуң аразында чаагай кожа-хелбээ догуннаашкынының болгаш дем каттыштырыышкын ажылдаарының харылзааларын улам калбартып, быжыглаарының айтырыгларын чугаалапкан, ийи талаңың сонуургалдыг делегей айтырыгларының талазы-биле санал-онал солчуушкуну база болган.

Чугаалажыышкыннарга кирипкеннер: совет таладан — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле күрүне комитединиң даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, Совет Эвилелиниң Иранда элчини В. Я. Ерофеев; иран таладан—даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы Ахмад Мирфендерески, Иранның Совет Эвилелинде элчини Реза Амир Теймур, онза даалгалар талазы-биле элчин Парвиз Раджи, экономика министриниң оралакчызы Джавад Вафа. (СЭТА).

Премьер-Министрниң алдары дээш

Иранның Премьер-Министри Амир Аббас Ховейдага алдар кылдыр ССРЭ-ниң чазаа Кремльдиң Улуг ордузунга август 6-да дүште шайлаага тургускан. Шайлаагага Иранның Премьер-Министри-биле кады ССРЭ-ге аян-чорук кылырынга ону үдеп чоруурлар кирипкен.

Шайлаагага совет таладан ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, өске-даа албан кижилери кирипкен.

Шайлаагага А. Н. Косыгин болгаш Амир Аббас Ховейда олар чүве чугаалаан, оларның чугааларын чыылганнар адыш часкап уткааш, улуг кичээнгейлиг дыңнаан.

Шайлаага найыралдыг эрткен.

(СЭТА).

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР КҮҮСЕТТИНГЕН

Чер ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш белеткээрин көвүдедириниң дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга кирипкен, Закарпат областың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери 1973 чылда тараа культураларының чаагай дүжүдүн өстүрүп үндүргеш, күрүнеге тараа садар социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен. Областың колхоз, совхозтары улус ажыл-агыйының планында айытканындан оранчок хөй тарааны белеткел черлеринге чедирип берген. Күрүнеге пландан ажыр тараа садары үргүлчүлеп турар.

КРАСНОДАР КРАЙ. Тараа белеткелдериниң темпилери улам өзүп орар. Кубаньның тараазын чүдүрген машиналар элеваторларже шуужуп-ла турар.
Кропоткинскийниң тараа хүлээп алыр черинге хонукта-ла 6000 тонна тараа кирип турар. Ол пунктуну бо чурукта көргүскен.
Е. ШИЛЕПОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АКЫ-ДУҢМА ЧАҢГЫС ЭП

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның удуртукчуларының июль 30—31-де Крымга болуп эрткен найыралдыг ужуражыышкыны — «делегей амыдыралында чугула болгаш политиктиг улуг болуушкун. Ужуражыышкынның түңнелдерин чугаалажып көргеш, СЭКП ТК-ның Политбюрозу социалистиг дем каттыштырылгазының туружун, акы-дуңма партияларның быжыгып турар чаңгыс эвин бүгү талазы-биле быжыглаарынга, социалистиг күрүнелерниң кады ажылдажылгазын улам ыңай хөгжүдеринге болгаш даштыкы политиканы таарыштыр шиитпирлээринге ооң ужур-дузазын бедип-биле үнелээн. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан СЭКП-ниң делегациязының ажыл-чорудулгазын бүрүнү-биле чүүлдүг деп санаан.

Делегейниң социалистиг дем каттыштырылгазы—антиимпериалистиг демиселге шиитпирлиг күш, тайбыңның чөленгижи. Социалистиг дем каттыштырылга чурттарының сырый каттыжыышкыны болгаш чаңгыс эви тайбыңны болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарының, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Тайбың программазында, акы-дуңма өске-даа партияларның съездилериниң шиитпирлеринде, Варшава Керээзиниң организациязының Политиктиг Консультативтиг Комитединиң медеглелдеринде, 1969 чылда болган коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң делегей чөвүлел хуралының документилеринде идип үндүрген сорулгаларны боттандырарының чугула фактору болуп турар.

Делегей байдалының амгы бо хүнде онзагай чүүлү чүдел дизе, социалистиг күрүнелерниң болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң ажылдап кылганы Тайбың программазының чамдык негелделериниң болгаш даштыкы политика талазы-биле кол угланыышкынының таарыштыр шиитпирлеттингенин болур, а өскелерин база идепкейлиг шиитпирлеттинип турар. Ам делегейде барымдаалаар туруш болур боттуг бурунгаарлааышкынны быжыглаары, чарган дугуржулгаларны болгаш керээлерни бүрүнү-биле утка-шынарлыг болдурары, быжыг тайбыңче чаа-чаа базымнар кылырының үндезинин белеткээри чугула. Совет Эвилелиниң акы-дуңма чурттар-биле кады делегейниң чугула айтырыгларын таарыштыр шиитпирлээринге кедилиг салыышкынының киирериңге белениң СЭКП ТК-ның Политбюрозу демдеглээн.

Делегей аренезында боттуг өскерлиишкиннер — социализм чурттарының тодаргай, бузурелдиг түңнели-дир. ССРЭ-ниң, өске-даа социалистиг күрүнелерниң чайгылыш чок чорудуп турары, дышкүүрлүг байдалды чавырылдырарының болгаш янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кады ажылдажылгазын хөгжүдериниң политиказы бүгү улустарның эрге-ажыктарынга дүгжүп турар, ынчангаш ону делегейниң калбак хөй-ниитизи изиг-биле деткип турар. Делегей байдалы идең өскерилген. Улустарга чурттаары тайбың болу берген. «Ол болза бодавыже, ийи ниитилел системазы — социализм биле капитализмниң аразында удурланыышкак чорудээниң чиде берген дээни ол эвес болгай, эштер. Буржуазтыг күрүнелер буржуазтыг, ынчаарга социалистиг күрүнелер—социалистиг болбушаан. Делегейниң моон соңгаар-даа дышкүүрлүг чоруктуң шүүдекен турары, шериг бюджеттериниң улгадып, эндере чепсек бүдүрериниң үргүлчүлеттинген турарын чедип алыксаар, салдарлыг бөлүктерлиг күрүнелер бар деп чүвени уттуп шыдавас бис. Империализмниң шуут удурланыкчылары боор келген болгаш болбушаан турар бис. Политиктиг байдалдың дышкүүрлүүн чавырылдырарын шериг байдалының дышкүүрлүүнүң чавырлыры-биле быжыглаарын күзеп, эндере чепсек бүдүрерин сокеадырып дээш шиитпирлиг туржуп турар бис»— деп, Киевке болган байырлыг хуралга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Социалистиг күрүнелерниң даштыкы политиказы аңгы талазы-биле принципиалдыг политика болуп турар, ооң өскерилбес үндезини — тайбың болгаш делегейниң айыыл чок чоруу дээш демиселди бүгү улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш, боттарының салым-чолун оларның боттары шиитпирлээр ыдыктыг эргези дээш демисели-биле ылап тудуш холбаан турарында. Делегейге барымдаалаар туруш болур өскерлиишкиннерни быжыглаарынга шаптык кадарын оралдажып турар реакцылыг күштерниң чимзениишкиннеринге хамаарыштыр амгы үениң байдалдарынга-даа мурнуку хевээр серемчилелдиг болуру чугула.

Социалистиг күрүнелерниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының боттарының чорудар ажылдарын акы-дуңма өске партияларның ажыл-чорудулгазы-биле доктаамал дүүштүр башкарар, марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарҗы интернационализмниң принциптерин барымдаалааш, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыжыышкынын быжыглаар деп шиитпир Крым ужуражыышкынынга база катап илерээн деп чүвени СЭКП ТК-ның Политбюрозу улуг ужур-дузалыг деп үнелээн. Делегейде боор турар чугула болуушкуннарның, антикоммунизмге, буржуазтыг идеологияга удур база эртемниг коммунизмниң дайзыны болур «чоон» болгаш барыын үзелдиг оппортунистиг агымнарга удур демиселдиң эчис сорулгаларының ааййы-биле компартияларның дем каттыштырып чорудар демиселин улам күштелдирер, амгы үениң теоретиктиг, политиктиг чогуур айтырыгларын коллективтиг анализтээр деп негелде күштелип турар»— деп, солунда парлаан документиде чугаалап турар.

Акы-дуңма партияларның болгаш социалистиг дем каттыштырылга чурттарының амгы үеде делегей байдалында чугула өскерлиишкиннерни быжыглаар дээш бистиң-биле кады идепкейлиг ажылдап турарынга бистиң партия, бистиң бүгү улус сеткил ханып турар. СЭКП социализм чурттарының интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазын, социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунга, быжыг тайбың дээш демиселге оларның сырый дем каттыштырып ажылдаарын быжыглаарынче угланган күжениишкиннерни марксисчи-ленинчи коммунистиг болгаш ажылчын партиялар-биле кады моон соңгаар-даа улам калбартыр.

Ол буянныг сорулгаларны боттандырарынга Крым ужуражыышкыны дузалаар. Ол ужуражыышкын социалистиг күрүнелерниң социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунунуң чорум турарының дугайында информацияны калбаа-биле солчур, бүгү талалыг кады ажылдажылганы эң чугула бүгү талаларга хамаарыштыр улам калбартырының кол угланыышкыннарын кады төлевилээр арганы берген.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу Крымга болган ужуражыышкынның түңнелдерин бедип-биле үнелээш, социалистиг күрүнелерниң аразынга бүгү талалыг кады ажылдажылганы калбартырынче болгаш делегейге чорудар ажылдарны социализмни база тайбыңны быжыглаарының херээниң эрге-ажыктарынга дүүштүрерин барымдаалап таарыштыр башкарарынче чайгылыш чок тура-соруктуң илерээнин онза сеткил ханып демдеглээн.

СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозунуң хүлээп алганы доктаалында Крым ужуражыышкынының кылган түңнелдерин боттандырар талазы-биле практиктиг хемчеглерни тодаргайлап айыткан. Крым ужуражыышкынының түңнелдерин бистиң партия-биле, бүгү совет улус-биле кады акы-дуңма коммунистиг болгаш ажылчын партиялар, социалистиг дем каттыштырылга чурттарының ажылчы чоннары, бистиң планетавыстың бүгү дециналгелиг, тайбыңга ынакшылдыг хөй-ниитизи чүүлдүгзүнүп деткип турар. Крым ужуражыышкыны — акы-дуңма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чаңгыс эвин, сырый каттыжыышкынын улам быжыглаары дээш социалистиг чурттарның улустарының күзел-чүткүлүнүң херечизи-дир, ооң түңнелдери тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социал дециналге дээш демиселдиң херээнге чаа чугула салыышкын болур.

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

ТӨЛЕПТИГ БАРААН БОЛУР

СОВЕТ УЛУС тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседир дээш чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар. Чымыштыг күш-ажылчы хүн соонда культура одагларынга барып кино, концерт көрүп, бот-тывынгыр уран чүүлге киржири, ном номчуп, культурлуг дыштаныры совет кижилерниң чаагай чаңчылы болу берген.

Ажылчы чоннарның сагыш-сеткил культуразын улам байыдар, оларга төлептиг бараан болур сорулга культура, уран чүүл албан черлеринге онаажып турар. Республиканың кайы-даа булуңунга барзыңарза, клуб, библиотека, турум кино чок ындыг суур тыппас силер.

Республиканың культура, уран чүүл ажылдакчылары чонга бараан болур хүндүлүг хүлээлгезин багай эвес боттандырып келген. Эрткен чылын хөгжүм-шии театры болгаш күрүне филармониязы 2 муң хире концерт, шииниң көрүкчүлерге көргүскен. Бот-тывынгыр артистерниң күжү-биле 4 муң чыгам көргүзүглерни чон сонуургаан. Агитация-уран чүүл бригадалары эрткен чылын 600 хире үнүүшкүннерни кылып, көдээ ишчилерге бараан болган.

Найыралдыг улуг совет өг-бүле — ССРЭ-ниң 50 чылы оюн байырлап эрттиргенин, аңаа белеткел үезинде тыптып келген культура-массалыг, идей-кижизидилгелиг ажылдарның чаа арга-хевирлерин улам быжыглаары культура албан черлеринге чугула сорулга болур. Бистиң республиканың бот-тывынгыр артистериниң чедиишкиннери улуг. Зона көрүлдезинге 170 кижи республиканың ат-алдарын камгалап чораан. Хөөмей-сыгытчыларның ансамблы Москвага барып, кедээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң шилиттинген лауреаттары-биле кады түңнел көрүлдеге чедиишкиннииг киришкен. Тыва литератураның болгаш уран чүүлдүң культура хүннери республиканың төп районнарынга организастыг эртип, литература, уран чүүл ажылдакчылары-биле чоннуң харылзаазын улам быжыглаан.

Уран чүүлде коскү чедиишкиннер-биле чергелештир республиканың культура одагларының четкизин калбарып турары коскү. Ак-Довурактың, Хову-Аксының культура ордуларын, Эрзинде, Самагалдайда Культура бажыңнарын, Бай-Талда, Хүтте клубтарны соолгу үеде ажыглалга киирипкен болгаш ажылчы чоннарның культура хандырылгазын чоп организастаарынга ол бүгү тодаргай салыышкынныг боор турар.

Үстүнде чедиишкиннерни быжыглап, улам күжениишкинниг ажылдаарынга чүү чугула? Бирги ээлчегде культура албан черлериниң материалдыг баазазын улам быжыглаары чугула. Клубтарны, культура бажыңнарын, библиотекаларны, кызыл-булуңнарны кышкы үеде ажылдаарынга таарыштыр белеткээри амгы үеде кол айтырыгларның бирээзи.

Культура албан черлерин кышка белеткээри республикада ниитизи-биле чер болгаада эгелээн болгаш ук ажыл чамдык районнарда бедик организастыг. Бо талазы-биле Бии-Хем, Каа-Хем районнарының культура килдистериниң (эргелекчилери эштер А. Н. Петрова, Л. Е. Рябцева) организастыг ажылып айтып болур. Ук районнарда септелге коддуунда адакталган. Бии-Хемниң Сесерлиг, Севи, Ээрбек клубтарының септелгезин шагда-ла доозулган. Каа-Хемде Белбей, Эржей, Сизим ышкаш черлерде клубтарның септелгезин шынарлыг чоруткан.

Үстүнде районнарның культура албан черлериниң материалдыг баазазы коддуунда эки. Чамдык культура бажыңнары чаа, оларга септелге негеттинмес. Одаар чүүл сөөртүлгезин чыл бүрү саадал чокка организастап келген.

Чөөн-Хемчик, Таңды, Тес-Хем болгаш республиканың өске-даа районнарында культура албан черлериниң кышка белеткели база-ла эгелээн. Маңаа чүнү онзалап айтырып дээрге, септелгениң шынарынче сагыш салыры, ону кыска хуусаада шалыпкын чорудары чугула. Кышка белеткелде база бир кол чүүл — одаар ыяш, хөмүрдаш сөөртүлгези. Ону чорударын чогуур үеде организастап шыдавайн баргаш, сезоннуг ажылдар-биле капсырлаштырар азы кыш-соок дүжүп кээрге дүвүреп эгелээр чоруктар моон мурнунда чамдык районнарга тургулаан, ону болдурбазы кончуг чугула.

Культура албан черлериниң кышка белеткелин тус-тус райкүүскомнар, чер-черде партия, ажыл-агый органнары доктаамал кичээнгейге алыр ужурлуг. Септелгени бүрүн доосканы, белен объектилерни тускай комиссияның хүлээп алырын боттандырар болза эки.

Бистиң клубтарывыс, культура бажыңнары, библиотекалар корүштүг чараш, таарымчалыг кылдыр септеп деректинген тудум, кижилерниң культуразы бедип, дыштанылгазын, хостуг үе-шагын чоп эрттирер дээш чүткүлү улам бедик болуру чугаажок. Чоннуң дыштанылгазының одаа күш-ажылчы кижилерниң ниити оран-бажыңы-биле бир дөмей чер болур ужурлуг. Ынчангаш ону септеп-деректээри, каастап-шимээрин үениң негелделеринге дүүштүр, эстетиктиг көрүштүг кылыр херек. Ону чедип алыры бирги ээлчегде ук ажылды харылап турар культура ажылдакчыларынга онаажыр. Тус черлерде партия организациялары мону доктаамал хайгааралга алыр ужурлуг.

Культура одагларының материалдыг баазазын быжыглаар, ону кадрлар-биле бүрүн четчелээр айтырыгда тус-тус ажыл-агыйлар база тодаргай үлүүн киирер ужурлуг. Клубтуң азы Культура бажыңының иштики дериг-херекселдерин, концерт костюмнерин, музыка херекселдерин садып тып алырынга акша-хөреңги болгаш черле бүгү талалыг дуза херек апарза, ындыг арга ажыл-агый бүрүзүнде бар апарган.

Чер-черде көдээ Советтерниң, партия, профэвилел, комсомол организацияларының, культура албан черлериниң бир демниг ниити күжү-биле кышка белеткелди организастыг доозары — бөгүнгү чугула сорулгаларның бирээзи.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

«Шын» солуннуң шериг-патриоттуг үндүрүлгези № 12 (18)

НАЙЫРАЛДЫҢ ХЕРЕЧИЗИ

Моолда Убса-Нур аймактың Тес сумузунда «Ленинчи орук» кодээ ажыл-агый каттыжыышкынының Таван Улиаста № 1 бригаданың төвү бистиң кызыгаарывыстан 25 км черде турар. Артыы талазын Таңды-Уланың мөңгү баштыг бедик сыннары хүрээлээн. Ооң баарын куду Тес-Хемниң калбак ногаан шынаазы чаптып чоруткан.

Мурнуу талазында Моолдуң калбак, делгем ховузу чиргилчиннеп чыдар. Ол элезинниг сарыг ховуну Моолдуң каш чүзүн малы айыраң-шокар каастапкан, өөр-өөр оъттап чоруур. Шынап-ла «Бай-Моол» деп ыр кулакка чаңгыланып, сагыш-сеткилди доюлдуруп келир чорду.

«УАЗ»-тың хөөмейинге болгаш чымчак чорууунга өпейледип, Моол чуртунуң чурумалдыг бойдузун сонуургап, көвей малды магадап, совет-моол найыралдың болгаш бот-боттарынга дузалажыр, найыралдыг харылзааның быжыгып турарын бистиң бо бичии аян-чоруувус безин херечилеп турар ышкажыл дижип, хөөрежип чоруувуста, Таван Улиас (Беш терек) бригадазының төвүнге чедип келгенивисти эскербээн болдувус.

Бис аңаа ийи таланың дугуржулгазын ёзугаар ол бригаданың төвүнге школа тудар сорулгалыг барган бис. Бистиң тудугжу бригадавыс он кижиден тургустунган. Тудугнуң бүгү материалын колхозтан бүрүн хандырган. Школаның узуну үжен метр, доозары он метр, 6 улуг класстарлыг, бир узун коридорлуг, азы 300 дөрбелчин метр ажыглал шөлдүг тудуг чүве. Бригаданың составында хоочун бызанчылар-даа бар, тудуг ажылынче бир дугаар үнүп турарлар-даа бар. Күштү тааруштур үскеш, үш звено кылдыр тургускан. Бисти Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, тудуг бригадазының бригадири Самдан Хондуевич Адыя удуртуп чораан.

Тудуг улуг-даа болза бригаданың найыралдыг кежигүннери боттарының мурнунда салдынган сорулгазын ыяк билир, ынчангаш звено бүрүзү хүн нормазын 180—200 хуу күүседип тургаш, 43 ажыл хүнүнде ону тудуп доостувус. Улаштыр он кижи составтыг херээженнер бригадазы школаның иштин-даштын агартыр чугайлап, шала, соңга, хаалгаларын будааш, ниити арыглаашкынны кылгаш келгеннер. Ооң соонда ийи таланың комиссиязы тудугнуң шынарын хынап көргеш, акт ёзугаар моол өңнүктерге хүлээдип берген. Тудугну «эки» деп демдек-биле үнелээн.

Бистер ажылдап турган үевистиң иштинде совет-моол найыралды бадыткап турар моол өңнүктерниң сөстерин үргүлчү дыңнап келдивис.

«Беш-Терек» бригадазының төвүнде 10 ажыг чуртталга бажыңнары бар болду. Ол ышкаш эмнелге пунктузу, бригаданың конторазы, кызыл-булуң, чунар-бажың база бар. Сууржугаш турум кинолуг, садыглыг. Удуртур ажылдакчыларның чамдыктары өглерде чурттап турар. Эге школазында 240 ажыг өөреникчи хаара туттунган, оларны 10 башкы янзы-бүрү эртемнерге өөредип турар болду.—1973—74 өөредилге чылында школавыс 6 класска чедир ажыттынар, аңаа 330 ажыг өөреникчи хаара туттунар болгаш 18 башкы кадрлар-биле четчелеттинер. Силерниң бригаданың бичии чаштарның өөренириңге таарымчалыг кылдыр тудуп берген делгем чырык школазындан келир үеде хөй-хөй эртемниг кижилер үнер дээрзинге бүзүрээр бис. Силерге найыралдың тудуу дээш өөрүп четтиргенивисти чүректиң ханызындан илередир ужурлуг бис—деп, школа директору эш Суктур өөрүшкү-биле чугаалап турду.

Школаны хүлээдип бергеш, аъттанып деп турувуста, моол өңнүктеривис өөрүп четтиргенин база катап илередип, бистерге белек-селээн тыпсып-даа турдулар.

Бис база оларга өөрүп четтиргенивисти илередип, моон соңгаар бистиң ийи ажыл-агыйларывыстың аразынга найыралдыг харылзааның улам быжыгарын күзевишаан, өңнүктеривис-биле байырлашкаш, төрээн Тывавысче хапкан бис.

Найыралдың тудуу—школаның кырында Кызыл туг бистиң үдээн ышкаш, хөлбеңейнип туруп калды.

Д. ДИРЧИН.

Тес-Хем районда «Чодураа» колхозтуң тудугжузу.

«Красная звезда» солун — бистиң аалчывыс

АДАЗЫ, ОГЛУ— ПРАПОРЩИКТЕР

Уралдың шериг округу. Анатолий Иванович Волынский 1943 чылда солдат апарган. Ол хөй-хөй фронтуларга дайылдажып турган болгаш дайын соонда Уралга чедип келгеш база катап шериг албанынга артып калган. Оон бээр хөй-ле чылдар эрткен. Ам хоочун солдат—прапорщик.

Ол черде ооң улуг оглу Геннадий база шериг хүлээлгезин эрттирип турар. Ооң ёзулуг шериг албаны Ыраккы Чоон чүкке эрткен. Курлавырже халашкаш Геннадий бажыңынга чанып келген. Адазының сүмезин ёзугаар ол база катап шериг албанынче хаара туттунган. Удавааnda аңаа прапорщик эргени тывыскан.

Ам ийи прапорщиктер —Анатолий Николаевич биле Геннадий Волынскийлер ажылче кады үнүп, шериг хоорайындан кады чаныптарлар. Адашкылар ынчаар шериг-албан хүлээлгезин кончуг эки эрттирип турарлар.

Майор Э. СЕНЧИШЕВ.

СКУЛЬПТОРНУҢ БЕЛЭЭ

Москваның Ленин орденниг шериг округу. Н-ракета кезээниң дайынчылары сураглыг совет скульптор, РСФСР-ниң улустуң чурукчузу, Ленинчи болгаш Күрүне шаңналының лауреады Л. Кербель-биле быжыг найыралдыг. Ракета дайынчыларынга ол бо-ла аалдап келир. Ынчан оларның-биле ол ужуражып, бодунуң чогаадыкчы ажыл-ижин чугаалап берип, дайынчыларның санал-оналын ап турар.

Ак-көк дээрниң камгалакчыларынга ханы хүндүткел кылдыр ол бодунуң үш ажылын тураскаал белек кылдыр берген. Ол дээрге, К. Маркстың В. И. Ленинниң болгаш делегейниң бирги космонавтызы Ю. Гагаринниң скульптуралары-дыр. Дайынчылар чурукчуга өөрүп четтиргенин илереткеннер.

Подполковник В. ХОЛОДУЛЬКИН.

СОЛДАТТАР—ЛЕКТОРЛАР

Кызыл Туктуг Киевтиң шериг округу. Ада-чурт техниказының хөгжүлдезиниң перспективазының дугайында лекцияны аңаа дайынчы А. Чугунов номчуур деп офицер чарлапкан. Шынап-ла тема—чиик эвес. Ынчалза-даа солдат бодунуң ол хүлээлгезин эки күүседип шыдаан. Ында кижи кайгаар чүве-даа чок. Солдат А. Чугунов—Н. Э. Бауман аттыг Москваның дээди техниктиг училищезиниң доозукчузу.

Бо кезекте Чугунов чааскаан лектор эвес. Мында дээди эртемниг он ажыг кижи шериг албанын эрттирип турар. Лекция пропагандазынга аңаа дайынчылар Г. Платонов, П. Пузанков, биче сержант Н. Муравьев болгаш өскелер-даа идепкейлиг киржип турарлар.

Майор Ф. СОКОЛИК.

ФРОНТУЧУНУҢ ВИНТОВКАЗЫ

Кызыл Туктуг Ыраккы Чоон-чүк шериг округу. Кезекке дайынчы алдар музейиниң ажыдарының бүдүүзүнде дайынчылар Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде ол кезектиң тугунуң адаа-биле тулчуп чораан кижилерже чагааларны чоруткан турган. Аңаа бир-ле дугаарында, алдаржаан часпас адыгжы, курлавырда улуг сержант Г. Величко харыы берген.

Музейниң ажыдарының байырында Геннадий Иосифович бодунуң эдилеп чораан — армия командылакчызының белээ, часпас адыгжының винтовказын дайынчыларга дамчыдып берген. Величко дайын чылдарында ол боо-биле хөй санныг гитлерчилерни узуткаан. Снайперниң боозун музейниң кеску черинде салган.

Капитан Б. ДОВГАЛЬ.

АЙЫЫЛ БОЛБААН БАРГАН

Шеригниң Соңгу бөлүү. Эмнелге черинге аар аараан херээжен кижини эккелген. Ооң амы-тынын камгалаарынга хөй хан негеттине берген. Үе эртип эгелээн.

Эмчилер ол-ла дораан шериг кезээнден дуза дилээн. Бир-ле дугаарында СЭКП кежигүнүнге кандидат, биче сержант Н. Пидтыканый, комсомолчулар аңаа дайынчылар Н. Никифоров, Ю. Воскресенский болгаш өскелер-даа дуза чедирерiнге белеңин илереткеннер.

Амгы үеде аарыг херээженниң байдалы эки, сегип чыдар. Ол бодунуң танывазы совет дайынчыларга чүрээниң ханызындан өөрүп четтиргенин илереткен.

Подполковник В. ГАВРИЛОВ.

ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу, ССРЭ-ниң уран чурулга академиязының корреспондент-кежигүнү, Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады Николай Николаевич Жуковтуң Владимир Ильич Ленинге тураскаатткан чурулга делгелгези Кызылдың Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга чоокта чаа болуп эрткен.

Алдарлыг совет чурукчу бодунуң чуруктарында бистиң партиявысты болгаш күрүневисти тургузар дээш улуг баштыңчының могаг-шылаг чок ажыл-ижиниң янзы-бүрү үелерин көргүскен. Делгелгеде кирген чуруктарның аразында «Ленин-биле матростарның ужуражып турары», «Матростар, четтирдивис» дээн ышкаш чуруктар бар.

ЧУРУКТА: Н. Н. Жуковтуң «Матростар, четтирдивис» деп чуруу.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

КУРСК ЧООГУНГА

Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарының үезинде Курск чоогунга болган тулчуушкунга киришкен мен. Кажан Обоянск районунга чеде бээривиске, дайзын бисче күштүг халдаашкынны кылды. Оларга удур эрес-маадырлыг тулушкан бис. Каш шак эрткенде ол черге совет болгаш немец солдаттарның кедип чораан идик-хеви, ап чораан сава-саңгазы ында-мында көстүп чыткылаар. Өлген болгаш балыгланган солдаттар кайы-даа таладан хөй болду.

Ол тулчуушкун биске дыка-ла берге болуп эрткен. Ок-чепсээвис чедишпестен туруп бээр орта, аткаарлаар ужурга таварыштывыс.

Ол сегиржип алыышкынга балыглаттыргаш, шериг госпитальынга эмнедир ужурга таварышкан мен. Кожам грузин Петр Чекобризи. Ооң-биле ынчан быжыг найыралдажы берген бис.

Хостуг шактарывыста аал-чуртувуста ажы-төлүвүстүң канчаар чурттап турарын үргүлчү чугаалажыр турган бис.

Тывадан барган Кузнецовтуң дугайын ооң меңээ мынчаар чугаалап бергенин черле утпас мен:

— Хомутовка суурнуң кыдынга болган тулчуушкунга Кузнецов бодунуң эрес-дидим чоруун көргүскен. Ынчан бистиң 309 адыгжы дивизиявыс-биле кады тулчуушкунга ол киришкен. Ынчан бир-ле дугаар аар балыглаттырганым ол. Оък дегген черимниң аарыырынга шимчээр харык чок чыттым. Ол үеде «Ура-а» дээн аъттыг шеригниң алгызы дыңналган. Бажым көдүргеш чүгле соондан көрүп чыдып калдым...

Кузнецов ынчан мээң-биле чугаалашкаш, холум тудуп, эмчиге сегип алырын күзеп кааш, чоруткан — дээш Чекобризи чугаазын доскан.

Петр ийи дугаар балыглаткаш база катап эмнедип чыткан ол болду. Тывадан барган Кузнецовтуң дугайын ынчаар дыңнаан мен.

С. БЕЗЫЗВЕСТНЫХ.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи.

Кызыгаарда солдат эжим

Ээтпек хадың чаглак черин ээлеп алган,
Кожа турган оолду, кысты көрүп каггаш,—
Эжим сактып, чүрек дөйлүп кара чааскаан,
Кокпаланган оруувуста базып чор мен.

Сеткилимниң шуурганын эскерген дег,
Серин салгын чаагымда хоюннай-дыр.
Улуг-Хемниң дүргектелген чалгыы безин
Удумзурап оожургай берген ышкаш.

Чүрээм долган ынакшылым магадаан дег,
Чүгле сеңээ бердингеним билген ышкаш
Орай дүне чырып ойнаан сылдыс безин
Орланымны сени чоктап тургулаанзыг.

Сарыым сени бодап, сактып келиримге,
Чанымда дег ол-ла хевээр көстүп кээр сен,
Ырак черде—кызыгаарда солдат эжим
Ынаан меңээ бүзүреп көр, манап чор мен.

К. САРЫГ-ООЛ.

ЭКИ ТУРАЧЫ

1944 чылдың январь 30-нуң хүнү. Кыштың чыккылама кызыы. Капитан Кечил-оолдуң командылаан тыва эки турачылар эскадрону Деражно суурну немец-фашистерниң аспаандан хостаар дээш шавар халдаашкынны эгелээн.

Дайзынның артиллериялары болгаш миномёттары үзүктел чок боолап турза-даа, тыва эки турачылар, өске совет шериглер-биле кады, бурунгаарлап кирип органнар. Оларның аразынга аңаа дайынчы Ховалыг Очур база чораан.

Ол суурнуң бир кудумчузунга немецтер-биле удур боолажып эгелээн. Ийи таладан октар сыыгайнып, ында-мында дээп тургулаан. Башты бичии-ле көдүрер болза айыылдыг, амы-тындан чарлып болур. Эки турачылар дайзыннарга күштүг согуушкунну улай-улай таварыштырып тургаш, суурнуң ийи каът школазын хостап апканнар. Очур бир канчангаш-ла көөрге, ооң командири, улуг лейтенант Сат биле хайгыылчы Күржепей боолап чыткан черлеринде балыгланы берген чыткылаан. Эрниң өжээн-кылыы улам хайнып, дайзыннардан эш-өөрүнүң өжээнин негеп алыр күзел сеткил-сагыжын улам дүвүреди берген.

Ол аразында бир фашист танк бо хөме таварып кел чыткан. Танк адар тускай боозу-биле ону хынамчалыг шыгаап-шыгаап ол боолапкан. Кыпсынчыг дааш үнген соонда танк чалбыыштаддыр кывa берген. Оон фашистер олбо талаже уш-баш чок маңнажып турган. Очур оларны пулемёту-биле хөме бүлгүртүпкен. Элээн каш кижи, кескен сигеннер дег, калбаш кээп душкүлээн. Эки турачы бодунуң ол чедиишкининге өөрүп чыткан...

Өске кезектер-биле кады тыва эки турачылар Деражно суурну хостаары дээш тулчуушкунга эрес-маадырлыг чоруун көргүскеннер. Аңаа Сундуй биле Шет аар балыглаттырганнар.

Эрес-маадырлыг чоруу дээш Ховалыг Очур Ада-чурт дайыны орденниң бирги чергези-биле шаңнаткан. Ол Ровно, Дубно хоорайларны болгаш Деражно, Сурмичи суурларны фашист дайзыннарның эжелелинден хостаарынга база маадырлыг чоруктарын көргүскен.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга киржип чораан, тыва эки турачы Очур Таргый-оолович амгы үеде Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырында кадарчылап турар. Хоочун коммунист суурда эки ажылдыг агитатор. Ол салбырның фермазынга, малчын бригадаларынга, суурнуң агиткварталарынга бо-ла аалчы болуп чедэ бээр. Барган-на черинге ол Совет Эвилелинде болгаш даштыкыда болуушкуннарны чоңга делгеренгей чугаалап бээр.

С. КУУЛАР.

Кузнецовтуң чугаалары

АВТОРДАН: Иван Тимофеевич Кузнецов 1944 чылдың эгезинде Каа-Хем районга чогаалчы эш Тока-биле кады келген. Мени Иван Кузнецовтуң чугаазын тыва дылга очулдурзун дээш аңаа кожуп каан. Каш хонукта албан черлерин, колхозтарны, сумуларны кезидивис. Ооң солун чугааларының херек кырында болган таварылгаларын номчукчуларга бараалгадырын оон эгелээш-ле бодап чораан мен.

1970 чылда Кызыл-Мажалыкка эш Кузнецов-биле база катап ужураштым. Ынчангаш фронтучунуң чугааларын ам-на бижип доостум.

Кузнецов тыва эки турачылар-биле кады дайылдажып турган кижи.

1.

Фронтунуң чоогунга, немецтерниң эжелеп алган черлеринге чоруп турган бис. Дайзынга эскертпес дээш, доктаамал туруш чок, ол-бо сайгарлып, орун солуп турдувус. Фашистерниң халдаарын манавайн, оларның кезектеринче хенертен халдааш, аңаа улуг когаралдарны таварыштырар турдувус. Бир-ле ындыг халдаашкынны кылгаш, аар-дошкун тулчуушкунга таварыштывыс. Дайзын бистиң халдаарывысты баш удур эскерип алгаш, белеткелдиг турганы илдең болду. Немецтерниң бүзээлээшкининде кирген болдувус.

Арыг иштинге бөлдүнчүп алгаш, сүмелештивис. Ийи арга турган: бир болза амы-тыны менди үнер дээш дүжүп бээр, азы өлгүже тулчүр, дайзынга улуг когаралды таварыштырар. Баштайгызын кым-даа хүлээп албады. Чүге дээрге, ол дөмей-ле өлүм. Төрээн чурттуң мурнунга өскерликчи чорук болур.

Дайзынга чаңгыс-даа аътты олча кылдыр кагбас. Чок кылыр. Кижи бүрүзү аъттарынче кээргел, хомудал-биле көрүп тур. Холдары-биле чер хап, таңгылап каап турар. Эзиримни көргеш, кээргээнимден караам чажы дамдылап турду. Эң-не аныявыс бир оол аъдынга хомудааш, шууттала шүжүгейни берген.

Берге байдалдан уштунуп алыр арга чүл деп бодап тур мен.

— Иван Тимофеевич, солагай талавыста немецтерниң чадаг шерии бүзээлээшкинни чырып, чоокшулап, чылып орлар. Чүл моң, далашпас болза болур деп бе?—деп, ефрейтор Сергей Кузьмин бо. Ол шериг ёзузу-биле эвес, аңаа чугаалады.

Көөрүмге ажык алаакта чадаг немец шериглер калбарты шуужупкан бисче чоокшулап орлар. Оларны көргеш, шыжыгып, бажым дүгү адыйып келди. Оларның-биле канчаар тулчурунуң дугайында бодалым кажангызындан-даа артык дүрген ажылдай берди. Хенертен бажымга бир бодал чык кылдыр кирип келди. Ол дээрге, немецтер чоокшулап келирге, аъттарны мунгаш, селемелерни быжыг туткаш, хенертен күштүг «ура»-биле улдап кириптери. Шиитпиримни өөрүмге далаш-биле тайылбырладым:

— Чадаг немецтерни чаза базып үнер херек. Немецтер мырыңай чоокшулап келирге, сүртенчиг ура-биле халдап кирер. Чүгле таварышкан фашисти хыдый шаап эрер. Олбо талаже дескеннерни сүрбес, бо өлүмден дүрген тыныг үнер. Дүүңгү дүште доктааган черивиске чыглып, манажыр. Шуңту аъттаныңар! Селемелериңер уштуп, холга тудуңар!

Шуңту аъттаныптывыс. Өөрүм демгизи чок, халагар турган баштарын сергек өрү көдүрүп келдилер. Бистиң четтикпейн манап турарывыс доскел чок, чаңгыс минута безин бүдүн шак чыгыы. Фашистер чоокшулааш бо кээр орта, командылап дүжүрдүм не:

— Бурунга-а-ар! Төрээн чурт дээш, ура-а-а!

— Ура-а-а-а! Ура-а-а-а!...

Немецтерже окталып үндүвүс. Ураалаашкын сүртенчиг-биле чаңгыланып үнген. Дайзын ындыг хенертен бодур халдаашкынны дүжевейн-даа турган. Ынчангаш чүнү-даа кылырын бодап четтикпейн, тын овучап аай-баш чок углаптап-на черинче боо-хөөзүн октагылапкаш, салчып ыңай болдулар. Бүзээлээшкинден ындыг чиик үне бээривисти дүжевээн-даа бис. Оолдар оруунга таварышкан дайзыннарны хөме таварып эрте берди. Мен-даа изиглени берген сокчуп чоруп бердим. Хайлыг, улузумга берген дужаалымны уттупкан, дескен фашистерни сүрүп, хыдып чоруп берип-тир мен. Бир көөрүмге снаряд чанымда частыы берди. Фашистер мээң мениип турарымны көргеш, хорадааш, боттарының шериглерин-даа хайыралавайн менче ада бергеннер. Өөрүм шагда-ла арлы берген. Бодумга хорадавышаан, далаш-биле хап ыңай болдум. Чыжырт дээн соонда,... дүп чок оравче шыыңайнып чоруптум...

Миннип келиримге, бажың иштинде, узун өрээлде чыдыр мен. Шаам чок. Арай деп долгандыр көрүп чыдарымга шала кырында хөй-ле шериглер аразында чыдыр мен. Ында-мында кижилерниң човууртап чыдары хөлчок. «Суксаарымны», «Ханым катты» деп-даа турар. Хорадап эгеледим. Чүге кандыг-даа хайгаарал салбас улус боор? Эмнелге-даа черинче чорутпас, ол херек чок, эмчиниң баштайгы-даа дузазын көргүспес. Мал-маган ышкаш тырый кажаалап алган турар. «Кандыг-даа дужаалдыг кижи келзе чула алгыжайн» деп бодай бердим. Бодум шаг чок, суксаарым кончуг. Хорадааанымдан шуут алгырарымның кырында-ла келдим.

— Хайль Гитлер!

Оорган соон бады барды. Хая көрүп келиримге, немец офицер холунда кымчы тудуп алган эжик аксында тур. Ам-на чүү болганын билип кагдым. Баштай бүлүргүң, чоорту улам-на тодаргай, немецтерге бүзээлеттиргенивисти, оон чаза базып үнүп кел чораанывысты, немецтерни сүрүп, хыдып халдып турганымны, чыжырт дээн соонда, шыыгайны бергенимниааршылыы-биле медереп бодадым. Эттинмес хорадаачыг чазыг кылганым дээш, бодумну хайыра чок буруудадып эгеледим. Өөрүмнүң мурнунга кайы хире буруулуг болганымны сагынгаш, ол үеде суксаанымны болгаш шагзыраанымны безин утту каапкан мен. Фашистерни безин буруудадыр хөңнүм чок турду. Ынчанмайн, ындыг үүлгедигни кылып турган дайзынны тудуп алган фашистер мени канчаар-даа хилипчектээр эргелиг. Туттурган совет шериглерниң иштинде мээң өөрүмден чаңгыс-даа кижи чок. Мен каш хонукта билинмес турганымны-даа, кандыг черде ам чыдарымны-даа айтырбаан мен.

Фашистер меңээ кандыг хилинчекти көргүскенин чугаалаавас мен. Чүге дээрге, бодум частырыг кылгаш, туттуруп алганым ол. Шорум-дур!

Туттурганнарны бир-ле лагерьге эккелди. Бистер ажык дээр адаанга тудувус. Ынчалза-даа долгандыр үш каът төнниг сывырындак демир-биле кажаалап каан. Кажааның дөрт азыында бедик серилер кырында таңнылдар. Оон кым-даа үнүп шыдавас. Демир кажаага чоокшулаан кижини адып каар турган. Туттурганнарны чүгле дора өлбезин дээш, хоглаңыр чем аттыг чүве берип турган. Кошкак кижилер өлүп турган, чүгээрлерин транспорт келирге Барыын чүкче чүдүрүп чоруудуп турган. Шак бо өлүмден дезип үнер арга турган болза деп үргүлчү бодап турган мен. Ынчалза-даа үргүлчү көрүп турар таңныылдарга көзүлбейн, ток улап каан, артында коңгулдуурларлыг үш каът демир удаазын кажааны эртери чүгле тоолга, дүшке боттаныр бодал-дыр.

Таныжып четтигипкен өөрүмге дургуннаар дээрзин чугаалаарымга, олар менче чүгле кээргел-биле чөгенип чөлбейтир хүлүмзүрүүр турганнар. Элээн болганда кержак салдыг, карактарлыг, бир аныяк эр «бир эвес дезиптер арга тыпты берзе кады чоруур бис» дээрзин, чөгенип чугаалаан.

Мен кайнаар дезип болурун бодап турган мен. Ол черден хоорайже уламчып кирери дээре хевирлиг. Чүге дээрге, дүрген-не ажытталыр тала ол.

Бир-ле думбей караңгы дүн дүшкен. Ынчалза-даа лагерьниң девискээрин чырыдыр адып турганнар. Караңгыны ажыглап, бо дүне дезер деп чүве бажымга кире хонуп келди.

— Бо караңгыны ажыглап дезер херек. Мындыг айлашкак үе катап турбас— деп, чанымда удувайн чыткан эжимге сымыраандым.

— Үргүлчү ракета-биле чырыдып турар ышкажыл, бисти көрүп каарлар. Кажааның коңгулдуурларын дагжатпайн, демирлерде улап каан сайгылгаанга өлүр кактырбайн канчап эртер бис?— дээш, кижим үг чок...

Дугурушкан эжим Варнай-биле кады элчип-селчип ажылдан кириптивис. Бир тээ доктаамал он минута эртерге чырыдып турган болганда, караңгылай бээрге казып, чырыыр үеде аткаар дезип турган бис. Чер чымчак, даш чок болганда, ону казары белен. Ыйгылчыгашты бедик үнген чашпап дугланнындан улуг казыг-даа чок хире. Бисти көрбейн бардылар. Оон ушкү моондактың адаан казып эгеледивис. Ыңай болурувус чоокшулаан тудум-на чүрек согары дам барган. Дугурушканывыс болза, ракета өжерн билек, халыжар, адары билек — чыдыптар. Эжимниң өөрээнинден тынышы бачыдап боду сириңнейнип турган. Сүдде бо сирилээн-кавылаан эжим ол хайлыг демир удаазынга дээпкен боор, коңгулдуурлардаа кыңгырткайнып-ла унду. Дораан ракеталарны дүн дүүштеддир адып үндүрген. Лагерь хүндүс дег чырый берген. Чүү-даа бодап четтигер арга чок. Эжим чүгле ийик, дедир-ле шымыш диди. Меңдаа бажымның ууңче коңгулдуурланы кангырады үне халааш, салып-ла бердим.

Боо оон-моон дияңнейни берди. Соомдан немецтер сүрдү. Мен-даа окталдыр-ла халып ор мен. Лагерьден элээн ырап алгаш, чадаан каан черге тепкеш, кээп уштум. Катап тура бейин, ногаа чалының аразынга доңгайып чыдыптым. Фашистер мени чүгле баснайн, эрте бердилер. Үр-ле дыртап дивейн чыдып келдим.

Ондар СЕГЛЕҢМЕЙ.

(Уланчылыг).

ЛЮБЛИНО-СОРТИРОВОЧНОЕ СТАНЦИЯДА

СЭКП Төп Комитеди «Транспорт хөлгелерин эң дээштиг ажыглаар болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле Москва демир-оруунуң Люблино-Сортировочное станциязының коллективиниң эгелээшкининиң дугайында» доктаал үндүрген.

Ол станцияга ажылдаарыының аргаларын экижидеринге ажылчыннарның, инженерлер биле техниктерниң идепкейлиг киржип, ажылдаары болгаш оларның бедик сагылга-чурумнуу, бүдүрүлгеге сырый дем каттыштырып, найыралдыг ажылдап турары шимчээр составты септээр ажылды дүргедедир, ажылдап турарларның санын эвээжедир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш аар чымыштыг, ондактыг ажылдарны хол-биле кылырындан чайлаар арганы берген.

Тоску беш чылдың эгезинден бээр Люблино станцияга аргыжылга вагоннарының болбаазырадылгага турар үези 5,7 шак турганындан 4,8 шак болурунга четкеш. Чурттуң сорттаашкын станцияларынга эң эки түңнел ол болган. Ооң түңнелинде ийи чыл дургузунда чүък сөөртүрүнге немей ажыглаар 140 муң вагон хосталган.

ЧУРУКТА: Люблино-Сортировочное станцияның начальниги В. Н. Донцов (солагай талада) болгаш станцияның хоочун диспетчери И. Ф. Кулаков оларның ажыл графигин анализтеп турары.

В. ХРИСТОФОРОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

АЖААП АЛЫЫШКЫННЫҢ ШУУДУЛГАЛЫГ АРГАЗЫ ДЕП ЧҮЛ?

Сөөлгү чылдарда Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агыйы чаа техника-биле дыка хандыртынган. Бо чылдың часкы хову ажылдарынга 1500 хире трактор, 1400 сеялка болгаш өске-даа хөй техника киришкенин чугаалаарга-ла четчир. Бистиң республиканың тараа шөлдеринге бо күзүн 1000 ажыг комбайн, 1500 автомашина ажылдаар. Бүрүнү-биле механизастаттынган, тараа арыглаар 25 пункт чаа дүжүттүң тараазын арыглап, кургадыр. Дүжүт ажаап алыышкынынга он-он муң кижилер киржир.

Эрткен чылдарда дүжүт ажаап алыышкынының үезинде ол чугула кампанияны организастаарынга болгаш чорударынга, техниканы база кижи күжүн ажыглаарынга улуг четпестер турганын демдеглезе чогуур. Ол четпестерниң бирээзи болза, техниканы бөлүктеп ажыглаарын организастаарының артык шынарлыын бүрүнү-биле ажыглавайн турганы болур. Бо чылын ону болдурбазы-биле техниканы бөлүктеп ажыглаар арганың алыс утказын ажаап алыышкын эгелээриниң мурнунда тайылбырлаары, ону шын хереглээрин сүмелээри эргежок чугула болуп турар.

Техниканы шуушкак-бөлүк кылдыр ажыглаар, арга хамыктың мурнунда күш-ажылды кылыр чүүлдер аайы-биле хуваап таарыштырарынга үндезилеттинер. Ол арганы ажыглаан үеде хову ажылдарының тодаргай комплекизин күүседири-биле доктаамал турар тускайлаттынган ажылчын бөлүктерни тургузар. Ындыг ажылчын бөлүктер чаңгыс шөлге ажылдаар болгаш чаңгыс азы элээн каш, бот-боттарының аразында харылзашкан технологтуг чорудулгаларны күүседир. Ол-ла бөлүктерге күүседикчилерниң күш-ажылын чогууру-биле тускайжыдары чедип алдынар. Ол болза күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң эң чугула негелделериниң бирээзи болур.

Тараа культураларын ажаап алырынга шуудулга-бөлүктээшкин аргазының чамдык чүүлдерин бистиң республиканың «Тиилелге», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарынга, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязынга, Каа-Хем районнуң «Тиилелге», Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозтарынга база өске-даа чамдык ажыл-агыйларга эрткен чылдарда ажыглап турган. Материалдыг идиг бээрин мергежилдиг ажыглавышаан, дүжүттү шуудулга-бөлүктээшкин аргазы-биле ажаап алырының бүгү-ле чүүлдерин комплекстиг хереглээн черлер эки үре-түңнелди чедип ап турар.

Дүжүттү шуудулга-бөлүктээшкин аргазы-биле ажаап алырын организастаарының алыс утказы болгаш ажылдың дараалашкаа кандыг болурул?

Баштай хамыктың мурнунда тараа шөлдерин шинчилеп көргеш, оларны кайын эгелеп ажаап алырының план-маршруттарын база организас-техниктиг карталарны ажаап алыышкын мурнунда кылып тургузар болгаш ол чүүлдерни күүседикчилерге баш удур чедирер.

Ажаап алыышкында киржип турар бүгү ажылдакчылар ажаап алыышкынның чаңгыс отряды кылдыр каттыжар. Комбайн-транспорт звенозу, тарааны арыглап кургадыр звено, саваң ажаар звено, ангыс андарар звено—бо бүгү шуптузу демги чаңгыс ажаап алыышкын отрядынга кирип турар. Ынчаарга тус-тус звеноларга кирерлер болза:

Комбайн-транспорт звенозунга — комбайнерлер, эдикчи-мастерлер болгаш тараа сөөртүп дажыглаар чолаачылар кирер.

Специалистиң сүмези

Тарааны арыглап кургадыр звенога—тараа арыглаар машиналарның машинистери болгаш шанда ажылдап турар ажылчыннар кирер.

Саваң ажаап турар звенога — саван сөөртүр трактористер болгаш саваң сараттаар ажылчыннар кирер.

Ангыс андарарын база тускай звено боттандырар.

Звеноларның удуртукчуларынга эң-не дуржулгалыг, шалыпкын кижилерни томуйлаар ужурлуг. Олар боттарының көл ажылындан ангыда, звенонуң үзүктелиишкин чок ажылдаарын, ажылдың шынарын, күш-ажылдың база дыштанылганың чурумун сагыырын база харыылаар. Ол дээш оларга ажылдап алган шалыңының кырынга 10 хуву немей төлеп бээр. Кылыр ажылдың хемчээлин, шынарның негелдезин, ажылдап доозар хуусаазын, норманы болгаш күш-ажыл төлевирин, а ол ышкаш кижи бүрүзүнүң хүлээлгезин звеноларның бүгү кежигүннеринге дыңнадып таныштырар.

Ажаап алыышкын конвейериниң бүгү-ле звеноларынга күш-ажылды кончуг шын таарыштыр организастаар чорук ажаап алыышкынны шуудулга принцивин ёзугаар чорударының болдунар аргазын бээр.

Шуудулга-бөлүктээшкин аргазының үезинде бүгү техниканы чаңгыс шөлге мөөннээр. Аңаа тарааны бастырарын, саваңын бөлүп сараттаарын, ангысты андарарын хары угда чорудар. Аңаа техниктиг ажаалданың айтырыглары-даа комплекстиг шиитпирлеттинер. «Сельхозтехниканың» районнар салбырларының солулга пунктуларынга септээн белдирлерни база агрегаттарны ажыглаанда, комбайнның үрелиишкинин дораан-на эдип, ажаап алыышкын ажылдарының шынарын контрольдап, ол ажылдарны белени-биле аайлап башкарып, масса-политиктиг ажылдың айтырыгларын-даа шиитпирлеп болур. Ажаап алыышкынны шуудулга-бөлүктээшкин аргазы-биле чорударының артык шынарлыг чоруу чогум-на ында болуп турар.

Шуудулга-бөлүктээшкин аргазын бүрүн комплекс-биле бир-ле дугаарында Пермь областың Ординск районунуң Ленин аттыг колхозунга ажыглап эгелээн. Ажаап алыышкынны чорударының хемчеглерин бүрүн комплекс-биле ажыглап, агрегаттарны база күүседикчилерни ажыл аайы-биле шын таарыштыр тургусканының ачызында, үзүктел чок ажылдаарынга, ажыл үезин эң-не үре-түңнелдиг ажыглаарынга чогумчалыг байдалдар ынчаар тургустунган. Бо дэпшилгелиг арганы ажыглаарга, организастыг чылдагааннардан техниканың аңаа турар чоруу ийи катап кызырылган, комбайнның хүнде кылыр ажылы 1,3 катап көвүдээн, тараа сөөртүрүнге автомашиналарның бүдүрер ажылы 1,2 катап улгаткан, тараа шаңының хонукта бүдүрүкчүлүү 1,4 катап бедээн.

Тыва АССР-ниң байдалдарынга дүжүт ажаап алыышкынының үезинде техниканы ажыглаарының шуудулга-бөлүктээшкин аргазын хереглээр чорук ажаап алыышкын ажылдарының үзүктелиишкин чок болурун база ол чугула кампанияны кыска хуусаада, эки шынарлыг чорударын хандырар.

А. РУДОЛЬФ,
«Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкынының даргазының оралакчызы.

ЭРЕС МАЛЧЫН

Час-Адыр ышкаш чараш чайлаг ховар-ла боор. Ужуккыдынче көөрге, карак четпес делгем-хериин. Мында оът-сигенниң үнгенин канчаар ону. Чечек айыраң чайт. Чайлагны долгандыр калбак ногаан эзимнерлиг бедик тайга-сыннар кестүп турулаар.

Ол улуг тайгалар артыш-шаанак, пөш-биле бүргеттинген. Ынчангаш агаар дээрге мында онза-ла, тынарга хөрек ишти хос ышкаш сагындырар. Ынчангаш кижиниң сагыш-сеткили хайнып, шүлүктеп, ырлап туруксаазы келир.

Сарлык малы, сыын, аңы
Чаңгыс сында холуй оъттаан,
Артыш-шаанаа агаар-биле
Айыстадып чытталып кээр,
Чечек-чимис сагланайнып
Челээш-биле өңнеш чыдар
Час-Адыр чайлаа мындыг
Чарашсынып, шаанга кирдим.

Шынап-ла ындыг. Мында Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң хамык малы чайлап турар.

...Караңгы имир чоорту-ла хөө дег кара дүнче шилчиди. Дээр бүргег болгаш, сылдыс караа безин көзүлбес. Чүгле өгнүң чанданының бажындан быйыргын кызыл-кызыл, сарыг-сарыг оттар ужугуп үнүп турлаар. Ыржым-шыпшың-на чүве. Чүгле кезек-кезек болгаш, өдекте чыткылаан сарлыктарның хаайлары киргит-киргит кыңгылаар.

Чымыштыг ажыл-иштиң хүнү эрте берген чүве болганда, Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң сарлык кадарчызы Бадын-оол Эрелчинович Саая-биле далаш чок хөөрежип олур бис.

Ортумак сынныг, хаваанның кирбиктери сырый кара, улуг карактарлыг, күдер хүрең шырайлыг, кижи ортузу четкен кадарчы бодунуң ажыл, амыдыралын биске сонуургатты:

— Колхозумнуң сарлыын кадарга-ла ам чеди чыл болуп тур мен. Чыл санында-ла кадарган малымны кыштан хүр ажырып, онча-менди өстүрүп келдим.

Кадарчы ынча дээш, бодаңып олур. Лампа чырыынга ооң арын-шырайы хүлер ышкаш көзүлдү. Кадарчының үзүкхели бергенин ажыглап, Саглы көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы Василий Сарыг-оолович Дагбыш чугаалап үнду:

— Сарлык малды кадарары берге болдур ийин. Олар чеже-даа улуг-чаагай болза, те, чуңма ышкаш, арт-сынның кадыр-бертин тевер мал. Кадыр-берт тайга-сыннар сирттери кезип чоруп бергенде, олар дег чиик, кашпагай чүве чок. Чүгле саңсагайлары чазыраар. Боларның дошкунун чүү дээр силер. Кадарып чораап ээзинче-даа карак-кулак чок шурап келир. Ылангыя оолдап эгелээнде улам дошкуурай бергилээр. Ынчангаш сарлык малды аваангыр-кашпагай-ла кижилер кадарып шыдаар. Бадын-оол Эрелчинович ындыг кижилерниң бирээзи чүве.

Василий Сарыг-оолович дыдыраш кара бажының дүгүн холу-биле атказ суйбай туткаш, кадарчының арнынче хүлүмзүрүй аарак көргүледи.

— Хар-чам улгадырга тайга-сыннарның кадыр-кашпал сирттеринче арлып чоруп бээрлер болбазыкпе. Кижиге алдырар-четтирер-даа ужур чок — деп, сарлык кадарчызы уламчылады.— Бистиң бо черниң тайга-сыннары кыжын үш хонук хиреде аяс-чаагай турар ужур чок. Үргүлчү-ле бүргээн, шуурганнаан турар. Ынчангаш кичээнгейлиг болуру-ла чугула чүве.

Кезек ыыт чок олура, мындыг таварылганы чугаалай берди:

— Эрткен кыжын январьның төнчүзүнде Ортаа-Халыын тайгазының бажынга бо сарлыктарны кадарып, дөрт-беш-даа хона берген мен. Бир-ле кежээ улуг шуурган болган. Кижи тынар-даа харык чок чүве-ле болгай. Хат-шуурганның коргунчуг даашшимээни дүвүренчиг-ле. Бир-бир бодап көөримге, кандыг-бир каракка көзүлбес дерзин араатан мени болгаш долгандыр туруп турар бүгү-ле чүвени хайыра чок силгип турган ышкаш. Эңмек-хая баарынга аргастаныл үнген мен. Бир хонганда шуурган эрткен. Ам-на сарлыктарым дилеп чоруптум. Оларны тып алырымга караңгыс хүрең буга чок болду. Ону дүъште барып тып алдым. Бир чоога бажында кашпалда чыдыр-ла. Чыдыпкан хевээр шимчевээн. Кырында хары дошталып эрээш, шуут энчектели берген. Хамык бөрүлер изин көрүп кааш, мырыңай алгырыпкан мен. Хөйүн чү үдээр силер, чеди бөрү! Олар даңны атсы буганы долганып, шоглап чадап тура хонганнар. Бөрүлер хейде-ле боттарын хержип-хержип чоруй барганнар болду.

Кадарчы кижиниң ажылы харысалгалыг деп чүве ол ышкажыл. Кыштың соогу-даа дивес, чайның изии-даа дивес. Хат-шуурганга-даа таваржыр, ол-чаъска-даа кускелендир куттурар. Ынчалза-даа хөйнүң малын хорамча чок кадагалаар дээн быжыг чүткүлү ону улам сорук кирип, бүгү-ле бергелерни ажып эртер арганы берип турар.

— Бо чылын чеже сарлык бызаазы алдыңар, Бадын-оол Эрелчинович?

— Бир эвес чүс сарлыкка онааштыр деп чугаалаар чүве болза, 87 бызаа алдым. Төрээн сарлыктарның бызаалары шупту онча-менди. Харын-даа бир сарлык ийистээн мындыг ийин.

— Чыл санында-ла бүгү чаш бызааларны онча-менди алыр улус чүве—деп, Василий Сарыг-оолович чугаага кирипти.— Боларның өөнүң ишти Бавык Коштан-ооловна Саая Саглы көдээ Совединиң депутаты болгай. Чон боларның амыр-дыш билбес ажылын бедии-биле үнелеп турар.

— Хүлээнгенде күүседир деп чугаа бар болгай. Кыспас болза, черле хоржок—деп, Бавык Коштан-ооловна соруктуг чугаалады. — Шиитпирлиг чылда улам шалыпкын ажылдаары бистиң хүлээлгевистир.

Бавык Коштан-ооловна биле Бадын-оол Эрелчиновичиниң өг-бүлези найыралдыг, аас-кежиктиг. Олар ам чеди оолдуг. Эң бичелери ийистер. Олары ам бир хар ашкан.

Сарлык кадарчызы кыжын Ортаа-Халыын бажынга кыштаар, ол тайга-таңдыны бир кылдыр эргилип кээр. Ында те, чуңма турлаа бедиктерниң баштарындан көөрге, өгжегер куу булуттар, шаң-туман дөвүн хем кырында кожуп чорул турар. Оон өру көөрге, кара-кара мөөрүктер, сүвүр-сүвүр бизенчер кестүр. Оларның аразында агы ак, каразы кара хөй сарлыктар шораандар олургуп, сирттер баштары теп, хостуг-шөлээн оъттап чоруурлар. Оларның чанында чаңгыс кижи кестүр. Ол — Бадын-оол Эренчинович-тир. Кадарчы бирде бир сүвүр кырындан, бирде өске кожагар кырындан харап келгилээр.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң медеглели

БЕРЛИН. (СЭТА). Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Политбюрозунуң Берлинге болган хуралы социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының удуртукчуларының Крымга найыралчы ужуражыышкынының канчаар эрткениниң болгаш ооң түңнелдериниң дугайында ГСЧП ТК-ның бирги секретары Э. Хонеккерниң отчёдун дыңнаан болгаш отчёттуң чүүлдери-биле бодунуң бүрүн чөпшээрежип турарын илергейлээн.

Социалистиг чурттарның акы-дуңма партияларының удуртукчуларының Крым ужуражыышкынының эрттиргениниң түңнелинде социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкуннуң дуржулгазының дугайында, социалистиг күрүнелерниң кады ажылдажылгазын улам ыңай хөгжүдериниң болгаш оларның бир демниг даштыкы Политиказының дугайында санал-оналдарны үре-түңнелдиг солчуру шылгаттынган чаңчыл болу бергенин болгаш нити үнелеп көрүүшкүннерге база ужуражыышкындан түңнелдерге бүрүн дугжуп турарын дугайты сеткил ханыышкынын ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң медеглелинде илергейлээн.

Крымга мурнунда болган ужуражыышкын соонда эрткен үе дургузунда социализм чурттарының дем каткан, дугуржуушкуннуг даштыкы политиказын боттандырып турарының түңнелдерин үндүрбүшаан, ужуражыышкынның киржикчилери сөөлгү үеде делегей байдалында чугула, боттуг өскерлиишкиннер болгулааның айыткан. «Соок дайын» үези атаарлап, янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң аразынга тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптери улам улуу-биле быжыгып кел чыдар.

Ол болза дүшкүүрлүг чорукту кошкадырынче, делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарынче болгаш тайбың кады ажылдажылганы хөгжүдеринче угландыр социализмниң чорудуп турар политиказының бузулбас түңнели-дир. Ол политика улустарының тайбыңче чүткүлүнге дүгжүп, социализмни болгаш коммунизмни тургузарынга делегей талазы-биле таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар. Тайбың болгаш депшилге дээш демисежип турар бүгү улустар ол политиканы деткип турар.

Делегей харылзааларында эргилде хамыктың мурнунда СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алганы Тайбыңның программазын боттандырып турар СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың чайгылыш чок болгаш боттуг политиказы-биле тайылбырлаттынар деп, ГСЧП ТК-ның Политбюрозу айыткан. Ооң-биле холбаштыр Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы СЭКП-ниң ленинчи даштыкы политиказын ажылдап кылырынга болгаш ону амыдыралга херек кырынга боттандырарынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң киирип турар хууда улуг салыышкынын бедии-биле үнелеп турар деп, медеглелде онзалап демдеглээн.

Эш Л. И. Брежневтиң АКШ-ка, ГФР-ге болгаш Францияга чоокта чаагы аян-чоруктарының үезинде делегейге улуг ужур-дузалыг дугуржулгалар чедип алдынган, ынчангаш ядролуг дайынны болдурбас дугайында совет-америк дугуржулганы чарганып төөгүлүг чугула болуушкун кылдыр көрүп турар деп, ГСЧП ТК-ның Политбюрозу демдеглээн. Бүгү-ле сонуургалдыг күрүнелерниң болгаш тайбыңга ынакшылдыг бүгү-ле күштерниң дем каткан күжениишкиннери делегей кырында боттуг өскерлиишкиннерни быжыглаарынче, чардынган дугуржулгаларны болгаш керээлерни амыдыралга чайгылыш чок боттандырарынче, бүгү ниити тайбыңны хандырарынче угланган турар ужурлуг дээрзиниң дугайында Крым ужуражыышкынының киржикчилериниң түңнелдери-биле бодунуң бүрүн чөпшээрежип турарын Политбюро илергейлээн.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралды бо чылын чедиишкиниг доозары бирги чергениң ужур-дузалыг сорулга болуп турар деп медеглелде чугаалаан. Дүшкүүрлүг чорукту кошкадыры, айыыл чок чорукту быжыглаары болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптерин боттандырары Европа диптен бүгү делегейже нептерээр ужурлуг деп чүвени база онзалап демдеглээн.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның политиктиг база идеологтуг чаңгыс эвин быжыглаары, марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң принциптеринге үндезилээш, оларның сырый каттыжыышкынының улам ыңайгы өзүлдези, оларның сырый, акы-дуңма кады ажылдажылгазын улам хөгжүдери тайбың, национал хосталга болгаш демократия, социализм дээш мурнакчы демиселчилер болур коммунистерниң бедик харысалгазын долу хемчээлге медереп билиринге эргежок чугула дээрзиниң дугайында Крым ужуражыышкынының киржикчилериниң санал-оналынга ГСЧП ТК-ның Политбюрозу каттыжып турарын илергейлээн.

Крымга чугула ужуражыышкынның чедиишкинниг эрттиргени дээш СЭКП Төп Комитединге өөрүп четтиргенин ГСЧП ТК-ның Политбюрозу илергейлеп тур деп, медеглелдиң түңнелинде онзалап демдеглээн. Бодунуң Крымга турганының үезинде эш Л. И. Брежнев биле эш Э. Хонеккерниң эрттирген найыралчы беседазының утказы-биле ГСЧП ТК-ның Политбюрозу чаагай сеткил ханыышкын-биле таныштан. Пролетаржы интернационализмниң принциптеринге, бистиң партияларывыстың, улустарывыстың болгаш күрүнелеривистиң аразында бузулбас чаңгыс эптиң ёзузунга шынчы Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы Крымга найыралчы ужуражыышкындан болдунган сорулгаларны шиитпирлээринге бодунуң бүгү күжүн салыр деп медеглелде чугаалаан.

Демисел аажок чидигленген

САНТЬЯГО. (СЭТА). Ам Чилиде С. Альендениң үндезин хоойлу ёзугаар тургустунган чазаанга удур фашистиг идегеттерниң демиселиниң аажок чидигленгенин билдинип турар. Кедергей дүржок күштер чуртка экономика болгаш социал талазы-биле үй-балай байдалды тургузар, хамааты дайынны өөскүдеринге ону таарымчалыг болдуруп алыр деп оралдажып турар.

Албан черлеринге билдинген барымдааларны ёзугаар алырга, президентиниң шериг-далай талазы-биле дузалакчызы Артуро Арайаны өлүрер сорулгалыг сүлчээниң дугайында баштайгы тодаргайлаашкынныг дыңнадыглар бар. Ол кемниг херекти үүлгедиринге киришкеннерниң бирээзи, национал партияның идепкейлиг кежигүнү Марио Рохас Сехерсти Чилиниң айыыл чок чорук органнары тудуп хоругдаан. Ук сүлчээниң планнарын фашистиг «Патриа болгаш либертад» бөлүглежиишкинниң хуралдарынга төлевилээн. Ол хуралдарга кедергей дүржок үзелдиг бөлүктерниң сурагжыг фашист Роберто Тим чижектиг баштыңнары болгаш шеригжиткен «Роландо матус» организацияның бүтпес идегеттери киржип турган. Сүлчээчилер чүък машиналарының болгаш автобус ээлериниң ажыл соксадыышкынын идепкейлиг деткип, чурттуң иштики экономика байдалын чазактың экижидер хемчеглер алырынга шаптык таварыштырып турган деп, туттурган идегет өчээн.

Чазакка удур сүлчээниң оон өске киржикчилери чурттуң девискээринден дезип үне бербезин дээш, чазак органнарының айтыышкынын ёзугаар Чилиниң национал аэропорттарын түр хаглан.

Террористерниң болгаш ажыл соксадып турарларның ындыг үүлгедиглери «чурттуң экономиктиг болгаш политиктиг амыдыралынга кризистиг байдал тургузарынче угланган, организастыг шимчээшкинниң» чорудуп турар демиселиниң база бир кезээ болган деп, чурттуң президентизи Сальвадор Альенде медеглээн. Эрткен чылдың октябрьда транспорт хөлгелериниң ээлери ажыл соксады бергенде, ындыг оралдажыышкыннар чылча шаптырган болгай деп, С. Альенде дыңнаткан.

Төлээлер Берлинде чеде берген

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Вальтер Ульбрихтини өрнукшударынга киржири-биле Совет Эвилелиниң партия-чазак төлээлери СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный баштадыр Берлинде чеде берген.

Совет төлээлерни ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Штоф, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГСЧП ТК-ның секретары Г. Аксен, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү Э. Мюккенбергер база ГДР-ниң партиязының болгаш күрүнезиниң өске-даа удуртукчулары уткаан.

Вальтер Ульбрихтиниң чырыткылыг тураскаалынга

БЕРЛИН. (СЭТА). Германияның болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы эш Вальтер Ульбрихтини Герман Демократтыг Республиканың найысылалы сөөлгү өрукче үдээриниң чарлыышкын ёзулалын кылып турар. Ажылчын, тараачыннарның делегейде эң баштайгы немец күрүнезиниң ажылчы чоннары ажылчын ангының эрге-ажыктарынга, улустуң эрге-ажыктарынга бодунуң бүгү амыдыралын бараалгаткан, шынчы марксисчи-ленинчиниң мөчээнинге холбаштыр ханы кажыыдалын илергейлеп турар. ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң бажыңының тугун мөгейткен. Бодунуң амыдыралының сөөлгү чылдарын Вальтер Ульбрихт аңаа эрттирген.

Партияның болгаш күрүнениң шылгараңгай ажылдакчызын сөөлгү өрукче үдежир дээш акы-дуңма социалистиг чурттарның партия-чазак төлээлери ында чеде берген. ГДР-ниң тургустунганы, хөгжүлдези болгаш быжыкканы Вальтер Ульбрихтиниң ады-биле шуут холбаалыг.

Вальтер Ульбрихтиниң мөчээнинге холбаштыр ханы кажыыдалды илергейлээн чагаалар, телеграммалар ГСЧП ТК-ның, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң болгаш Чазааның адынга чурттуң, бүгү булуңнарындан, үлетпүр бүдүрүлгелеринден, көдээ ажыл-агый кооперативтеринден, албан черлериниң коллективтеринден, тус-тус хамаатылардан кээп турар.

Немец ажылчын ангының улуг алдарлыг оглунуң чырык тураскаал-ныуру Герман Демократтыг Республиканың хамаатыларының чүректеринге мөңге кадагалаттынар деп, ол дыңнадыгларда чугаалаан.

Вьетнам Демократтыг Республиканың көдээ ажыл-агыйынга суггарылганың ажык-дузазы дыка улуг. Ол ышкаш ында суглан байлак шөлдерни камгалаары база чугула. Ынчангаш хөй-хөй чүс чылдар дургузунда тудуп тургускан улуг чалдар үерлээн сугтардан шөлдерни идегелдиг камгалап турар. Чалдарның болгаш суг бугаларының дузазы-биле рис шөлдерин херек апарганда суггарар ийикпе оон өске черлерже акып-даа болур.

ВДР-ниң чазаа чоокку үш чыл иштинде гидротехниктиг тудугларны улам сайзырадып кылырының улуг ажылдарын айыткан. Ындыг 30 ирригация тудугларын туткан соонда олар чүгле көдээ ажыл-агыйга эвес, харын-даа үлетпүрге, электри энергиязы алырынга бараан боор, республиканың экономика талазы-биле чаа-чаа районнарының хөгжүлдезинге идиглиг болур.

ЧУРУКТА: рис шөлдеринче суг дамчыдар насос станциязының электри дериг-херекселдерин хынап турары.
ВИА—СЭТА-ның фотозу.

Белоруссияның Күш-ажылчы Кызыл туг орденниг күрүне филармониязының бөлүк артистери бистиң республикада аалдап келгенин номчукчуларга моон мурнунда дыңнаткан бис. Акы-дуңма Белоруссиядан келген өңнүктеривистиң баштайгы көргүзүглерин республиканың барыын районнарының көрүкчүлери сонуургап көрүп турар.

«Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге музыканың ролю» деп темадан эгелээш, 5 темага концерт-лекция-биле көрүкчүлер таныжар. Музыканың дузалал болгаш идея-эстетиктиг ужур-дузазының дугайында солун чүүлдерни билип алыр.

ЧУРУКТА: ыраажы Галина Белаш «Чабарок» деп ырны күүседип тур. Адаанда чурукта—Георгий Тышко Дунаевскийниң «Концерт вальзын» ойнап олурары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

КҮЗЕЛ БОЛГАШ МЕРГЕЖИЛ ЁЗУГААР

Бо чылын көдээ ажыл-агыйның дээди өөредилге черлериниң шуут өөренир факультеттериниң бирги курузунга барык 50 муң кижини, оон иштинде белеткел салбырларынга 9 муң ажыг кижини хүлээп алыр.

ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министерствозунуң Кол эргелелиниң начальниги профессор В. Ф. Красота СЭТА-ның корреспондентизинге мынча дээн:

— Бистиң чуртувуска дээди өөредилге черлеринге болгаш техникумнарга-даа көдээ ажыл-агый профессияларынга бир миллион ажыг оолдар, кыстар өөренип ап турар. Бо чылын көдээ ажыл-агый институттарынга эки немелде болур: амгы үеде кирериниң шылгалдазын тудуп турарларның 80 хуузу — көдээ аныяктар. Чижээ, чурттуң көдээ ажыл-агый талазы-биле эң улуг дээди өөредилге чери —Тимирязев академиязы чеди чүс кижини хүлээп алыр. «Тимирязевкага» өөренип кирер деп шиитпирлээн аныяктарның хөй кезии колхозтарга болгаш совхозтарга ажылдаан стажтыг боор турар. Ол өөредилге чери амгы үеде катап чаартынып турар деп чугаалап болур. Оон девискээринде чаа өөредилге корпузун, күш-культура комплекизин, хааглыг манежти туткан, культура ордузун, 2,5 миллион том кирер библиотеканы, башкыларга чаа бажыңнарны, студентилерниң общежитиезин тударын база пландаан. «Чуртта дээди өөредилгени улам сайзырангайжыдар талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы көдээ ажыл-агый талазы-биле өөредилгени хөгжүдериниң улуг перспективаларын ажыткан. Дээди өөредилге черлериниң материал-техниктиг баазазын болгаш оларның өөредилге-дуржулгалыг ажыл-агыйларын быжыглаар дээш ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу амгы үеде хөй-хөй ажылдарны кылып турар.

Тоску беш чылда өөредилге бажыңнарын, студентилер общежитиелерин, эртем лабораторияларын тударынга беш чүс миллион рубльди, кафедраларның техниктиг чаартылгазынга, өөредилге лабораторияларын хандырарынга 80 миллион хире рубльди тускайлаан.

Көдээ ажыл-агыйның дээди өөредилге черлериниң амгы үеде бар четкизи чогуур санныг специалистерни белеткээринге четчип турар. Бо чылын чурт 60 ажыг муң дээди эртемниг аныяк агрономнарны, инженерлерни, зоотехниктерни, экономистерни алган.

Амгы үеде көдээде боор турар чаартылгалар албан хөй чаа мергежилдер талазы-биле кижилерни өөредип үндүрерин дээди өөредилге черлеринден негеп турар: даартагының көдээ ажыл-агыйы дээрге, эртемге үндезилеттинип организастаттынган, бүрүн механизастыг бүдүрүлге болур. Бо чылын мал, күш ажылын, чылыдылга ажыл-агыйын автоматчыдарының талазы-биле инженерлерни колхозтарга болгаш совхозтарга эң-не баштай тускай белеткеп эгелээр.

Бо чылдан эгелээш дыка хөй дээди өөредилге черлери мал ажылының продуктуларын үлетпүрге үндезилеп бүдүрериниң талазы-биле специалистерни белеткээринче кириптер. Сүт бүдүрериниң талазы-биле чеди, инек эъдиниң талазы-биле — беш, хөй ажылының продукциязын бүдүрер талазы-биле — чеди дээди өөредилге черлеринге зооинженер-технологтарны өөредип эгелээр.

Көдээ ажыл-агыйга тудуг талазы-биле бедик мергежилдиг специалистер база херек. Бо өөредилге чылында Джамбулдуң, Новочеркасскиниң болгаш Харьковтуң дээди өөредилге черлеринге көдээ ажыл-агый тудуунуң факультеттери ажыттынар, аңаа 250 ажыг кижини хүлээп алыр.

Студентилер практиказының дугайында каш сөс бар. Амгы үениң специализи кижи агрономияны болгаш зоотехнияны-даа чүгле теория талазы-биле эвес, харын-даа, практикага база ыяк билген турар ужурлуг.

Бисте дыка хөй дээди өөредилге черлери өөредилге-дуржулга кылыр улуг ажыл-агыйларлыг боор турар. Аныяк оолдар, кыстар оларга баргаш, чүгле агрохимияның, зооветеринарияның үндезиннерин шиңгээдип ап турар эвес, харын эң чаа техниканы — тракторларны, комбайннарны, автомашиналарны база өөренип турар. Ындыг ажыл-агыйларның девискээринде бо талазы-биле өөредилгени чорудар быжыг материалдыг база бар. Аңаа студентилер трактористиң, чолаачының, саанчының, лаборантының мергежилдерин өөренип ап турар. Ол ам ылангыя колхозтарга болгаш совхозтарга бүдүрүлге практиказын эртер үеде онза чугула болур.

Өөредилге чылы эгелээринге чедир ындыг-ла үр эвес үе арткан. Көдээ ажыл-агыйның 99 дээди өөредилге черлери болгаш 625 техникумнары шөлдерге болгаш фермаларга ажылдаарын шиитпирлээн аныяк кижилерге эжиктерин ажыдар.

МААДЫРЛЫГ ЧОРУК

АЛМА-АТА. (СЭТА-ның корр). Алма-Ата областың Курты районунуң Барибаев аттыг совхозунуң чолаачызы Бейсетай Дауренбековка «Хүндүлелдиң демдээ» ордени тывыскан. Сугга дүже берген уругларның амы-тынын камгалап алырынга маадыр, шудургу болган дээш Дауренбеков ол хавыяа-биле шаңнаткан.

Или хемге мындыг таварылга болган. Сеттен он беш хар чедир назылыг бир бөлүк оолдар териң, шапкын хем суун хемелеп кежип бар чораан. Хемниң ортузунга чорда хемеге улуг чалгыг шапкыландыр дээй каптарга, хеме аңдарлы берген.

Сугга дүже бергеннерниң кыйгызын баштай-ла Б. Дауренбеков дыңнап каан. Хевин-даа ужулбайн, соок сугже кире халаан—чай чок апарган. Сугга дүже берген оолдарга чоокшуладыр эштип келгеш, оолдарны чолаачы аңдарлы берген хемеже чоокшулады тырткылай берген. Бичелерни хеме дүвүнге олурткаш, элээдилерин хеме эриинден туттундургулап алган. Суг тырттынып каш, сугже дүжүп кире бергеннерни уштуру аажок берге болган: оларны чедип алыр дээш Бейсетай чеже-да катап сугже шымнып кирген.

Коммунист Б. Дауренбеков он ийи оолдуң амы-тынын камгалап алган.

ҮНЕЛИГ МЫЙЫС

«Лензолото» комбинаттың «Шахтыкан-Беркан» шахтазында чер-үттекчизи Г. Шлыков даг довурааның аразындан борбак алдын тып алган. Оон бүдүжү хүлбүс мыйызы хевирлиг болган. Ол кайгамчык олчаның деңзизи 3190 грамм.

Иркутсктиң политехниктиг институдунуң минералогия музейден үш-булуң, от хааржаа, сылдыс хевирлиг кылдыр кылган эң улуг борбак алдыннарның дүрзүлерин көрүп болур. Оларның шуптузу бистиң чуртувустан тывылган. Ам оларга «Алдын мыйыстың» дүрзүзү база немежир.

ИРКУТСК.

(СЭТА-ның корр.).

X БҮГҮ-ДЕЛЕГЕЙ ФЕСТИВАЛЫ ДООЗУЛГАН

БЕРЛИН. (СЭТА-ның тускай корр). Бүгү-делегей фестивалы тос хүн дургузунда үргүлчүлеп келгеш эрткен. «Империализмге удур эп-сеткил каттыштырылгазы, тайбың болгаш найырал дээш» чоргаар дыңналыр кыйгырыгга дүүшкен чүүл-бүрү болуушкуннарны тос хүн аайы-биле көргүскен оон төөгү демдеглели бижиттинген. Оон сөөлгү хүнү август 5-те бүдүрген үүле бүрүзү — найыралдыг ужуражышкыннарның, политиктиг сүмележилгелер чугаалашканының, уран чүүл көргүзүглери биле спорт маргылдааларының түңнели.

Интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының төвү ажылын дооскан. Ол төп алдар-сураглыг телесуурга дөзүнге ажылдап турган. Берлинниң кайы-даа девискээринден ук телесуурганың илдең көступ турар, 365 метр бедик, мөңгүн херелдиг уруксут, шыпшык бажы кижи төрелгетенниң мурнакчы идеалдары дээш демиселге делегей аныяктарының эп-сеткил каттыштырылгазы болгаш чаңгыс эвин аныяктар шуулганынга даштыкы чурттардан келген 25 муң киржикчиниң моон соңгаар-даа быжыглаар шиитпирлиниң үлегер-чижээ болу берген дизе, хөөредиг болбас. Фестиваль үезинде аңаа 400 муң кижи келген, эп-сеткил каттыштырылгазының фондузунга чыгган хөреңги барык чартык миллион марка акша болган.

Делегейниң студентилер клувунга эрттирген семинарларга, профессиялар аайы-биле ужуражышкыннарга, сүмележилгелерге 136 чурттуң төлээлекчилери киришкен. «Берлин фестивалының ниитизи-биле чедиишкиниг болурунга бистиң клуб улуг улуг-хууну киирген, аңаа чоргаарланыр бис» — деп, оон ажылын Делегейниң студентилер эвилелиниң чиигине секретары Фатхи эль-Фадль тайылбырлаан. Немец спортчу, фашизмге удур демиселчи Вернер Зееленбиндерниң адын эдилээн, кончуг улуг зал политиктиг ырларның фестиваль конкурузунга түңнел концертин эрттирериниң оран-савазы болган. «Октобер-клуб» (ГДР), «Песняры» (Совет Эвилели), «Мангуаре» (Куба), «Агитпроп» (Финляндия) чижектиг, хөгжүмчү алдар-сураглыг коллективтер. ГФР-ден барган Франц-Йозеф болгаш Францидан Макс Ронжье чижектиг, сураглыг ыраажылар эп-сеткил каттыштырылгазының, чаңгыс эптиң, демиселдиң, найыралдың дайынчы ырлары-биле бүгү делегейниң X фестивалынга аян тудуп бараалгаан. Сес хүн дургузунда эрткен ол конкурска 43 чурттан барган 76 ансамбль, ыраажылар киришкен.

Берлинниң Метрополь театры болгаш Немец күрүне операзы түңнел хүнүнде фестивальдың уран чүүл конкурстарының лауреаттарының көргүзүглерин эрттиреринге боттарының оран-саваларын берген.

516 солун, журналдарның, 43 информация агентилелиниң, 68 радиостанцияның, 44 телестудияның, 21 кинофирманың төлээлекчилери—1556 журналистиң ажылдап турганы нарлалга төвү ыржым апарган. Фестиваль дугайында «Бүгү-делегей шагын долгандыр» деп аттыг кино тырттырары ДЕФА киностудияга (ГДР) доозулган (Александерплац шөлде «Делегей шагы» дээр чер делегейде база-ла демги телесуурга дег сураглыг).

Фестиваль хүннеринде ГДР-ниң, Совет Эвилелиниң, ВДР биле МВР-ниң, Чилиниң, Египеттиң, Сирияның — ниитизи-биле 40 чурттуң кыска хемчээлдиг, документалдыг болгаш уран-чечен чүс ажыг кинозун Берлинниң «Бабилон» кинотеатрынга, өске-даа экраннарынга үндүрген. Эш Л. И. Брежневтиң АКШ-ка чорааныының дугайында документалдыг совет кино-чурук база бистиң «Маңаа дан хаяазы ыржым» деп киновус, Москвага эрткен кинофестивальга шаңнаткан болгар «Ынакшыл» фильм болгаш өске-даа кино-чуруктар көрүкчүлерге эң чедиишкинниг болган.

ЭДЧ кежигүннери чурттарның төлээлериниң ужуражышкыны бүгү делегей фестивальдарының төөгүзүнге эң баштайгы, сонуургаңчыг болгаш чугула база бир болуушкун болган. Оон киржикчилери акы-дуңма чурттарның аныяктар эвилелдериниң социалистиг экономика интеграциязын улам ханыладыр сорулгалыг чөвүлел хуралдарын доктаамал эрттирип турар деп шиитпирлээн. ЭДЧ кежигүннери чурттарның аныяк тускай эртемниглерин үр хуусаалыг солчуп ап турары болгаш улуг-улуг тудугларга киржир интернационалчы аныяктар бригадаларын тургузуп турары саналдаттынган.

X Бүгү-делегей фестивалы доозулган. Немец улустуң улуг алдарлыг оолдары — Карл Маркс биле Фридрих Энгельстиң адын эдилээн шөлдүң саң дорт булуңнуг ортузунга оон кайгамчык чараш түңнел көргүзүү болган. Хагдынышкын хүнүнде Маркс-Энгельс-плац шөлдүң агаар делегеминге хөй өңнүг фейерверк оттары кыптыгып үнген. Фестиваль ажыттынган хүнде Делегей аныяктарының стадионунга кывыскан фестиваль одунуң өшпес чырыын ол чырыткыга дамчыдып бергензиг болганы сагыш-сеткилге ханы утка-салдарлыг болган.

Ол өшпес от империализмге удур эп-сеткил каттыштырылгазын, тайбыңны болгаш найыралды моон соңгаар-даа улам быжыглаарынче сөөлгү фестиваль кежээзинде «Делегей аныяктарынга кыйгырыг» үндүрген чалыы чүректерниң чалбыыжы болган.

«Өскерилген делегейниң нүүрү болган бо улуг фестивальдан оон киржикчилери тайбыңны моон соңгаар-даа быжыглаар, бүгү кижилерге тайбың, хостуг болгаш аас-кежиктиг амыдырал-чуртталганы тургузуп бээринче ылап чүткүлдүг чанар» — деп, ГСЧП ТК-ның органы «Нойес Дойчланд» солун мурнуку чүүлүнге бижээн.

А. ГРИГОРЬЕВ,
Б. КРАЕВСКИЙ,
И. ДОБРОТИНА,
Н. СТЯЖКИН.

БЕРЛИН. Аныяктарның болгаш студентилерниң X Бүгү-делегей фестивалын байырлалдыы-биле ажыдып турганының үези. Совет делегация. Мурнунда туг тудукчузу алдаржаан совет спортчу Александр **МЕДВЕДЬ.**

В. ВЕЛИКЖАНИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

БЕРЛИН. Аныяктарның болгаш студентилерниң X Бүгү-делегей фестивалының спорт программазы база делгеренгей болган. Маргылдааларга ат-сураглыг спортчулар киришкен.

ЧУРУКТА: 100 метрге шүүлде чарыш. ГДР-ден Ганс-Юрген Бомбах тиилээн (солагай талазында кыдыында кижи). ССРЭ-ден Юрий Силов (солагай талазында үшкү кижи) үшкү черни ээлээн. Силов тиилээн кижи-биле бир дөмей 10,3 секунда иштинде эрткен.

(СЭТА-ның телефотозу).

телевидение

АВГУСТ 8-ТЕ

МОСКВАДАН

16.00 — «Делегей харылзааларының хөгжүлдезиниң чаа үе-чадазының дугайында». ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының делегей экономиказының болгаш улустар аразында харылзаалар институдунуң директору академик Н. Н. Иноземцевтиң чугаазы. 16.40— «Эрткен чылдарның киноленталары». «Торжоктан келген быжыкчы». Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

17.50—Телемедээлер. 18.05—Уругларга мультфильм. 18.15—Телемедээлер. 18.25—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.30—Өңнүг телекөргүзүг. Аныяктарның болгаш студентилерниң Берлинде X Бүгү-делегей фестивалының хагдыганы. 19.15—Г. Ибсен— «Күүселделер». ССР Эвилелиниң күрүнениң академиктиг Биче театрының шиизи. 20.10— «Кижи болгаш хоойлу». Дамчыдылганы юридиктиг эртемнериниң доктору А. Безуглов чорудар. 20.40 — «Күүселделер» деп шиижиң уланчызы. 22.10—Өңнүг телекөргүзүг «В. Куслан ырлап тур». 22.30— «Үе». Информастыг программа. 23.00—01.00—Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Заря» (Ворошиловград) — «Спартак» (Москва)» Ворошиловградтан дамчыдылга.

СИЛЕРНИ ЧАЛАП ТУР

Кызылдың уран чүүл училищези 1973—74 өөредилге чылында даразында салбырларга сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур: **дирижер—ниити ырның, фортепианозуң, улустуң хөгжүм херекселдериниң** (баян, домра, балалайка, дошпулуур, бызаанчы, чадаган, игил), **үрер хөгжүмнүң** (труба, тромбон, кларнет, гобой, фагот, флейта), **хылдыг хөгжүмнүң** (скрипка, контрабас), **теория-композитор талазы-биле, вокалдың, клуб ажылының талазы-биле** (тускай мергежил—дирижер—ниити ыр, улустуң хөгжүм херекселдери, режиссёр).

30 хар чедир назылыг эр, херээжен кижилерни училищеге хүлээп алыр. Дирижёр—ниити ыр салбырынга 18 хардан өрү назылыгларны хүлээп алыр. Музыка талазы-биле салбырларже кирерлерниң музыка талазы-биле билиин хынаар (дыңнаары, сактып алыры, үнү, ритм).

Училищениң директорунуң адынга билдириишкинге дараазында документилерни кожар: билиинниң дугайында документизи (херечилел азы аттестат), төрүттүнгениниң дугайында херечилел, паспорт, (боду эккээр), доңчу намдар, кадыкшылының дугайында эмчи шынзылгазы, (286 майык), чурттап турар черинден шынзылга, өг-бүле байдалының дугайында шынзылга, сөөлгү ажылдап азы өөренип турган черинден характеристика, 3х4 хемчээлдиг дөрт фото-чурук, шериг биледи болгаш кирип бижиткен дугайында тускай бижикти боду эккээр.

Кирериниң экзаменнери август 20-ден эгелеп чорудар.

Кичээлдер сентябрь 1-де эгелээр. Стипендияны ниити чурум ёзугаар төлээр. Тус черниң чурттакчыларын күрүне хандырылгазынга хүлээп алыр.

Училищениң адрези: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу 2-ги каът, телефоннар 29-26, 25-79.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНОТЕАТРЛАРДА

АВГУСТ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чаптанчыг уруг» (2 сериязы катай) 10.00, 12.45, 15.30, 18.15, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бистиң мапаар аргавыс чок» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шериг чажыды» 11.30, «База катап ынакшыл дугайында» 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Индей Джонуң өлгени» 9.00, 10.20, 11.40, 13.00, «Орус шөл» 14.20, 16.20, 18.20, 20.20, шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Помпейниң сөөлгү хүннери» 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Нар. аяа 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ 2276.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко 1), ТС—00757